

Suomen aluekehityksen pitkällä linjalla: Näkökulmia menneeseen ja tulevaan

Professori Sami Moisio

Helsingin yliopisto

Jyväskylä 14.11.2017

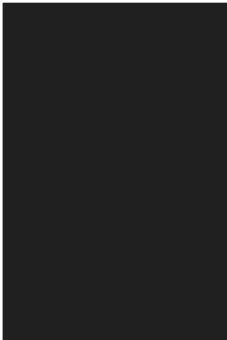
Esitelmäni rakenne

- Yleisiä huomiota valtion alueellisesta muuntautumisesta ja aluekehittämisestä sekä -suunnittelusta
- Suomalaisen aluekehityksen pitkä linja: jatkuvuuksia ja murroksia
 - Alueellisten kehittyneisyyseroja tasaaminen
 - Alueellisen kilpailuedun julkinen tuottaminen
- Tietointensiivinen talous alueellisen kehittämiss politiikan ohjenuorana
- Yhtenäisvaltiota haastamassa? ”Kaupunkialueseparatismi” suomalaisen aluepolitiikan muotona
- Maakuntaudistus: kohden uutta sentralismia?

Aluepolitiikan peruskysymys

- Miten valtioon liittyvässä toiminnassa luodaan kasvua ja lisätään varallisuutta?
- Miten tasataan kasvun ”hedelmiä” ja mistä syystä?
- Näiden kahden kysymyksen välillä on jatkuva jännite, joka leimaa koko sodanjälkeisen (1945-) Suomen rakentumista
- Alueellinen kehittämispolitiikka perustuu usein tieteellisestä keskustelusta johdettuihin ideoihin, joissa kasvun ja tasoittamiseen teemat ovat esillä

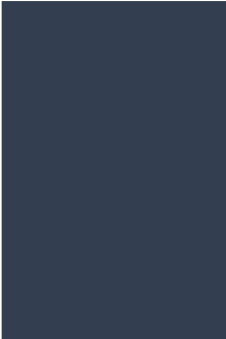
Aluekehittämisen suuret linjat ja valtion aluerakenteen muuntautuminen

1. Talouden ja politiikan kriisit: aluekehittämisideoinnin uusiutuminen

2. Nopeiden kehityskulkujen ketjuuntuminen (esim. teknologiset muutokset) (lähde: Ahlqvist 2017)

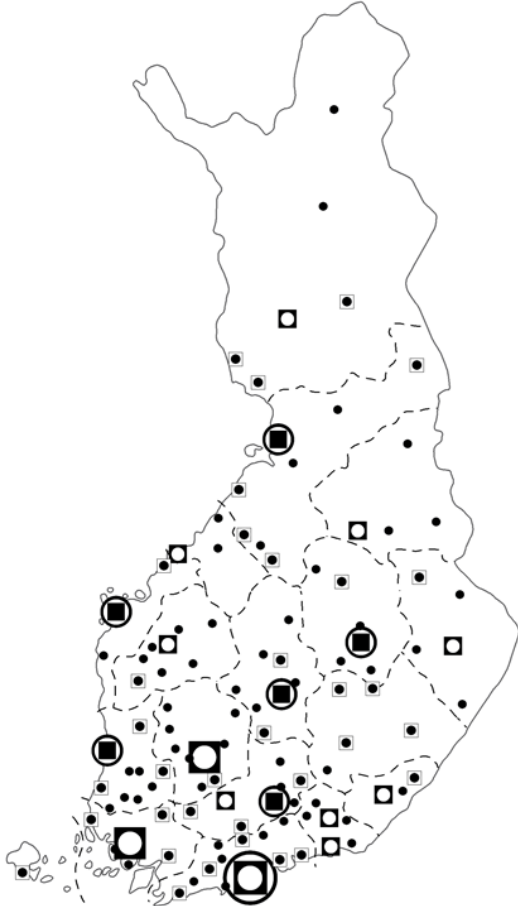
3. Aluerakenteen hidas muuntautuminen: Poliittinen ohjaus ja julkiset investoinnit

Valtion aluerakenteen muuntautuminen

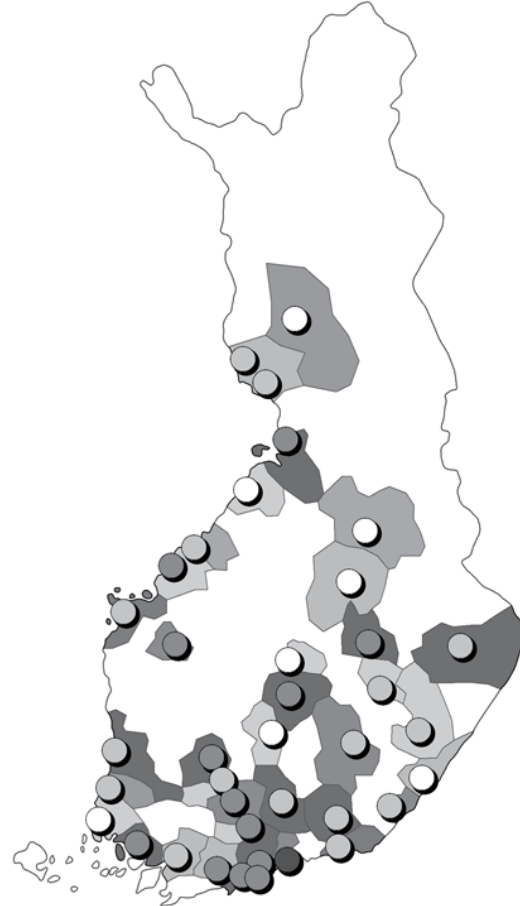
- Valtioiden tilallinen organisoituminen on sidoksissa yksittäistä valtiota laajempiin poliittis-taloudellisiin prosesseihin > valtiomuutos on sidoksissa kapitalistisen järjestelmän laadulliseen muutokseen
- Julkisilla ja yksityisillä investoinneilla on keskeismerkitys valtioiden alueelliseen organisoitumiseen
- Yksittäiset politiikkatoimenpiteet ketjuuntuvat, kumuloituvat ja tuottavat suhteellisen pysyviä aluerakenteita

Suomen aluekehityksen pitkällä linjalla

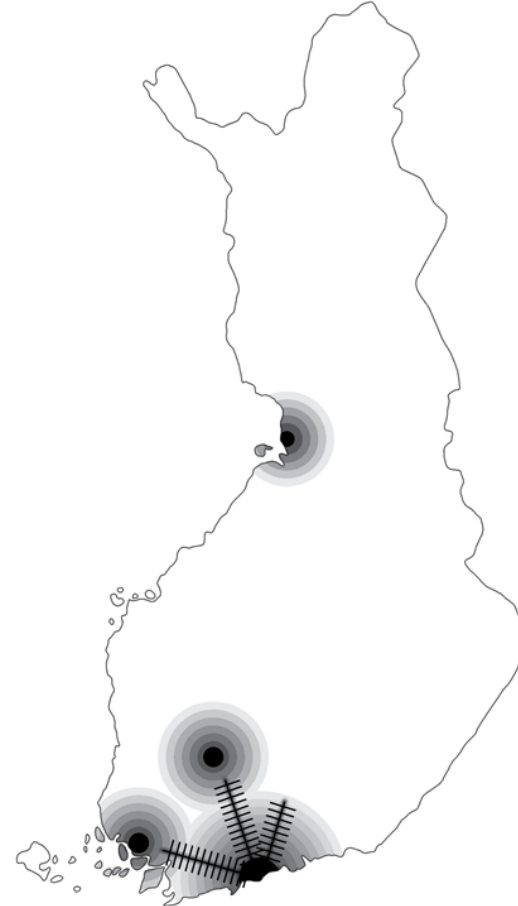
Hajautettu hyvinvointivaltio

Hajautettu kilpailuvaltio

Metropolivaltio

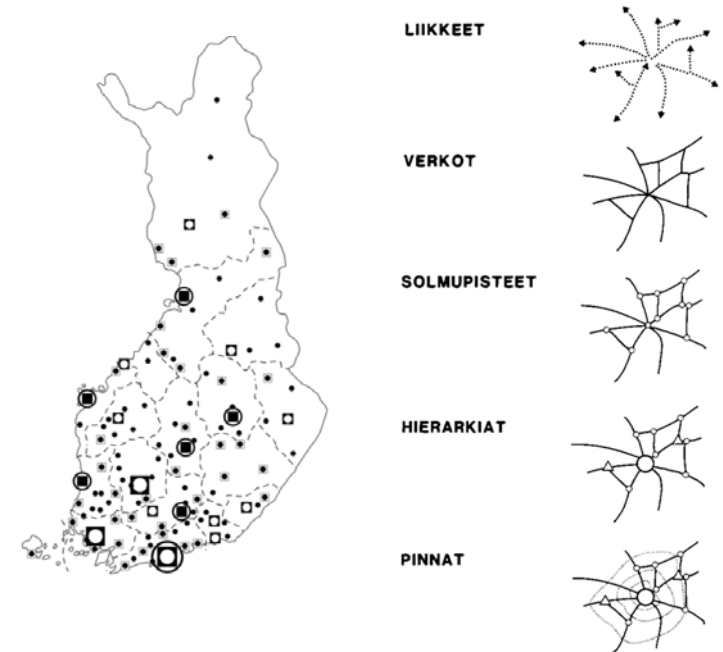
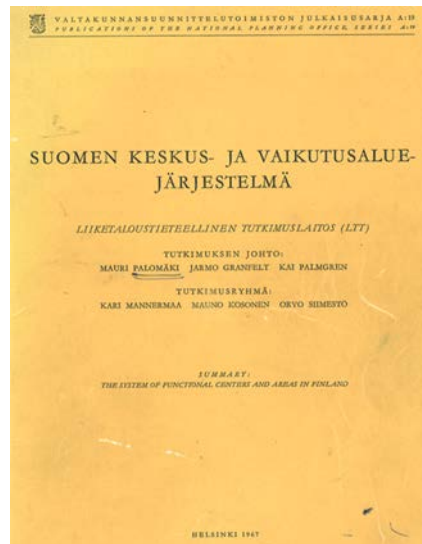

ANTTI VASANEN 2008

Esimerkki 1: alueellisten kehityserojen tasaaminen

- Teollistamispolitiikasta laajaan hyvinvointipolitiikkaan
- Laaja aluepolitiikka oli vallalla 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla
 - Julkista sektoria laajennettiin > valtio työllisyyden takaajana (erityisesti julkinen palvelusektori paisui)
 - Rationaalista/tieteellistä suunnittelua korostettiin
 - Julkiset virastot vahvistivat maakuntakeskuksia
 - Aluepolitiikka muuttui yhä selvemmin hyvinvointipolitiikaksi: palveluiden hierarkia ja alueellistaminen

Esimerkki 1: alueellisten kehityserojen tasaaminen

- Alueellisten kehittyneisyyserojen tasaamispyrkimys perustui keynesiläis-myrdalilaiseen oppiin
 - Valtiovallan tulee aktiivisesti vaikuttaa väliintulollaan työllisyys- ja elinkeinopolitiikkaan (edellinen yksi sosiaalipolitiikan muoto) ja tulonjakopolitiikkaan, jotta talouskasvua saataisiin aikaiseksi myös valtion ydinalueiden ulkopuolella
 - Kysynnän (*demand*) tuottaminen keskeistä (tulotason kohottaminen, elintason parantaminen)
 - **Erityinen käsitys toiminnallisesta alueesta korosti keskusten ja niiden vaikutusalueiden intressien yhteneväisyyttä (teoria keskuksista ja niiden vaikutusalueista)**
 - Alikehityksen kierteiden estäminen
- 1980-luvun alussa alueelliset kehittyneisyyserot olivat pienimmillään

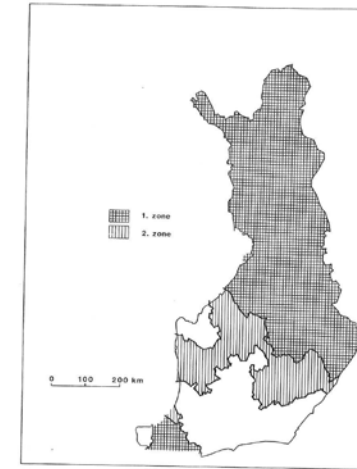

Fig. 1. Regional development zones in Finland, 1966-1969.

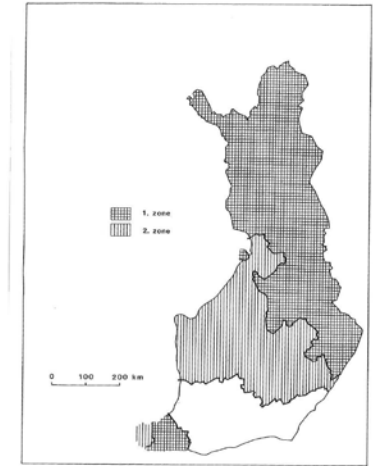

Fig. 3.

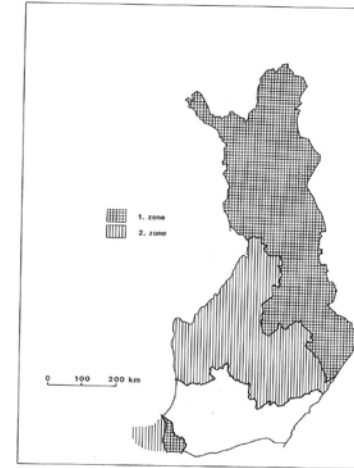

Fig. 2. Regional development zones in Finland, 1970-1975.

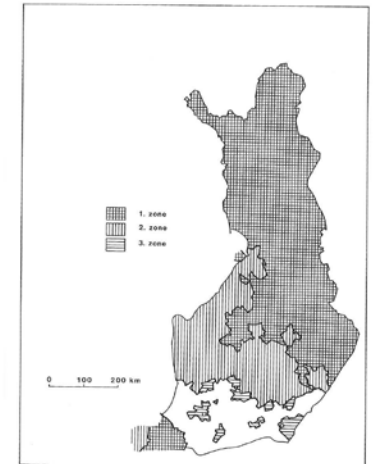
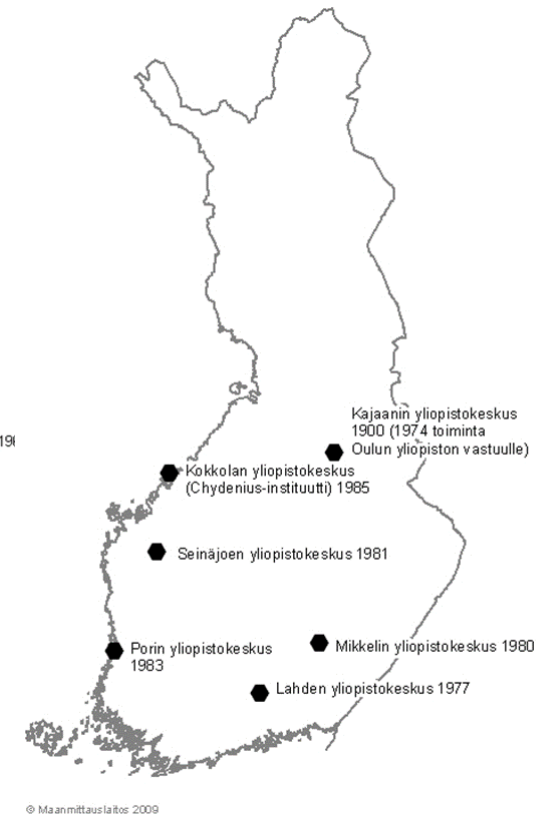
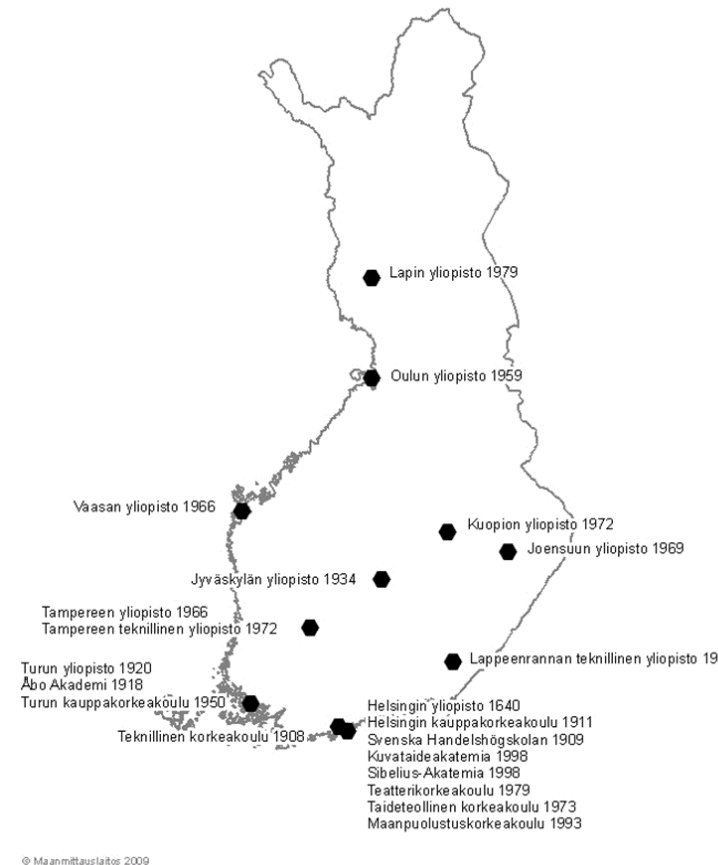

Fig. 5.

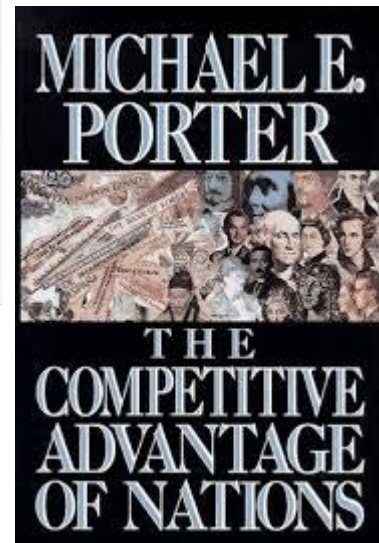
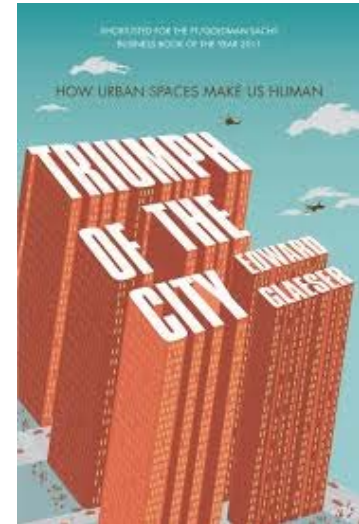
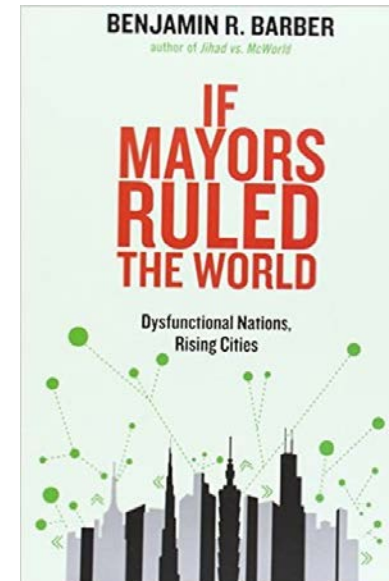
Esimerkki 2: julkiset koulutus- ja tutkimusinvestoinnit

- Thomas Piketty: ”Osaamisen levittäminen ja koulutustason nousu ovat tärkein tuottavuutta parantava ja eriarvoisuutta vähentävä prosessi sekä maiden sisällä että maiden välillä” (s. 31).
- Korkeakouluverkkoa kehitettiin vähitellen myös varsinaisten yliopistopaikkakuntien ulkopuolelle
- Myös valtion tutkimuskeskukset ja niiden sivutoimipaikat keskeisiä
- Hajautetulla korkeakoulupolitiikalla on ollut mittava vaikutus valtion aluerakenteeseen sekä lyhyellä että pitkällä aikajänteellä
- Kaupunkien ja alueiden kilpailuetujen julkinen tuottaminen
- Kilpailuetujen tasausjärjestelmä?

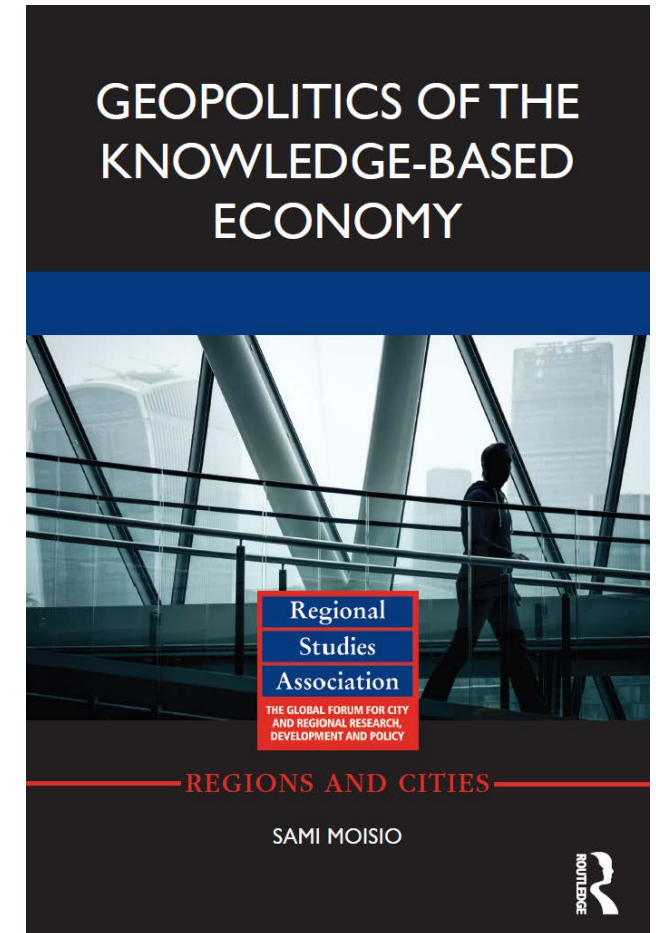
Esimerkki 3: alueellinen etu ja ”kaupunkiseparatismiin” nousu

- Väite aluevaltioiden sopimattomuudesta ”globalisaatioon” on hyvin tyypillinen nykyään sekä tutkimuksessa että poliittisessa toiminnassa
- Taloudellinen kritiikki
 - Mittakaavaedut (agglomeraatio, yritysten läheisyys, verkostohyöty, klusterit)
 - Urbanisaatiohyödyt (vuorovaikutuksen määrä, tuottavuus, vaurauden luominen)
- Hallinnollinen kritiikki
- ”Edistyksellinen kritiikki”

Innovaatioympäristö: valtioiden välisen kilpailun uusi tapahtumapaikka?

- Maantieteellinen innovaatioteoria painottaa, että innovaatioiden tuottamiskyky liittyy
 - kykyihin (skills)
 - tiedon luomiseen ja siirtämiseen (knowledge creation, tacit and codified knowledge, knowledge-carriers, transfer, pools and mobility)
 - paikkaan sidottuun vuorovaikutukseen ja vuorovaikutuksen luonteeseen (ns. Piilaakso-ilmiön selittäminen)
 - sosiaalisten suhteiden ”tiivistymiseen” kaupunkitilassa (local buzz, externalities) ja kaupunkien kiinnittymiseen ns. globaaleihin verkostoihin (global pipelines, verkostojen rakentamiskyky, external linkages)
 - Institutionaaliseen tiheyteen (julkinen hallinto, yritykset, yliopistot, järjestöt)
- Innovaatioita syntyy myös alueilla, joita pidetään perifeerisinä vähän tiiviyttä, interaktiota ja stimulaatiota ”urbaanin” merkityksessä

Kaupunkialueiden maailma

- Kaupunkialueiden kasvu on maailmanlaajuinen ilmiö
- YK:n mukaan maailmassa on 500-600 kaupunkialuetta, joiden väkiluku ylittää yhden miljoonan rajan > näiden koko vaihtelee voimakkaasti
 - Kuitenkin niiden alueella asuu noin 35 prosenttia maailman väestöstä. Joidenkin arvioiden mukaan noin kaksi kolmannelta taloudellisen toiminnan arvosta luodaan noilla alueilla. Tietointensiivinen talous on keskittynyt valikoidusti noille alueille
- Kaupunkiseutuistuminen tarkoittaa polysentristen kaupunkien muodostumista eli monikeskuksisuuden lisääntymistä ja perinteisen metropolimallin murentumista (myös ”synekismi”)
- Monet tutkijat ovat esittäneet, että tämän ilmiön taustalla vaikuttaa kolme voimaa:
- 1) pääoman, työvoiman ja kulttuurin globalisaatio, 2) uuden tietointensiivisen talouden rakentuminen, 3) informaatio- ja kommunikaatioteknologioiden kehitys

Kaupunkialueet ja Suomi

- 1990-luvun alussa Suomessa aluekehityksen isoksi jäsennykseksi valikoitui ns. kaupunkiseudun käsite (siis kaupunkialue)
 - Se korvasi maaseutualueet laajasti huomioineen keskus- ja vaikutusalueajattelun
 - Pienessä aluepolitiikassa tämä ilmeni esimerkiksi Alue- ja Osaamiskeskusohjelmissa
 - Olen pitänyt tätä pyrkimystä yhtenä elementtinä ns. hajautetun kilpailuvaltion muodostumisessa
- Taustalla oli ajatus, jonka mukaan Suomi-niminen valtio saadaan pultattua kansainväliseen tietointensiiviseen talouteen useiden kaupunkialueiden kehittämisen kautta

Kaupunkialueet ja Suomi

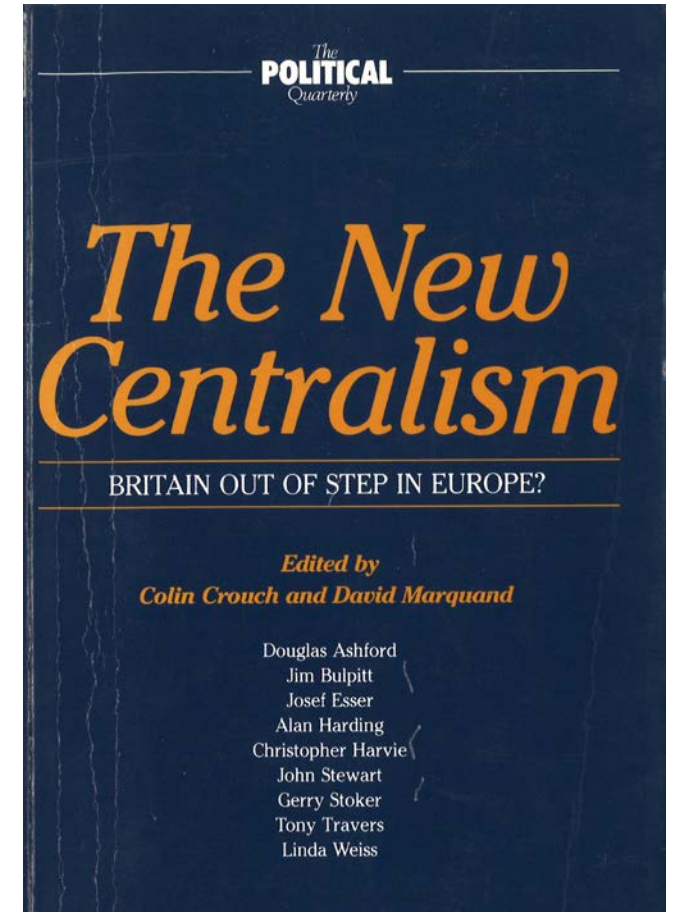
- Kaupunkiseutujen kiinnittymisessä kansainvälisiin investointi- ja osaajavirtoihin on Suomessa ollut eroja
 - Noin 6 miljardin kokoisen tutkimus- ja kehittämisrahoituksen kohdistuminen vajaalle 10 kaupunkialueelle
- Aluepolitiikasta on muodostunut aikaisempaa selvemmin kaupunkialueiden sisäisen kehittämisen kysymyksiä
 - ns. MAL-prosessi, liikenneinfrastruktuurit, liittyy myös maakuntaudistukseen
- Vahvistuvan kaupunkiregionalismin seurauksena maakuntien ja kaupunkialueiden intressit alkavat näyttää osin ristiriitaisilta > suuri ero hajautetun hyvinvointivaltion rakentamisen kauteen, jolloin maaseutualueiden ja eritasoisten keskusten katsottiin yhdessä muodostavan toiminnallisen alueen

Saavatko maakunnat Suomessa itsehallinnon?

- Kysymykseen vastaamiseksi pitää arvioida:
 - 1) itsehallinnon legitimitettä eli ”vapauden” perustaa
 - 2) verotusta ”vapauden” toimeenpanon perustana
 - 3) rahoitusperiaatetta (oikeutta jakaa, kerätä ja saada rahoitusta) ”vapauden” toimeenpanokyvyn tason määrittäjänä
 - 4) yleistä toimialaa ja kykyä määrittää toimialaa ”vapauden” alan laajuutena
 - 5) valtion valvonta- ja arviointijärjestelmien kykyä rajoittaa ”vapautta”
- Vastaus: Suomeen syntynee maakuntia, joilla on runsaasti tehtäviä, mutta alhainen poliittisen ”vapauden” taso

Kohden uutta sentralismia Suomessa?

- 1989: "in the last ten years a Conservative government, committed to a sweeping reduction in the role of the state and determined to break with the allegedly consensual practices of the post-war period, has accelerated the erosion of local government power which had been one of the most obvious features of that period... Local councils have become even more subordinated to central control than they were before"
- "The paradox of determined state centralism in a government devoted to the free market and anxious to minimise state intervention in the economy"
- "Counter to prevention of concentrations of power in a few hands, delegation of choice to the lowest possible levels, and to the promotion of variety"...
- "Local government has never occupied an important place in the minds and hearts of British leaders. In 1886 Lord Salisbury wrote Randolph Churchill, "I wish there was no such thing as local government". (Douglas E. Ashford, 1989)
- Millaisia vaikutuksia sentralismilla voisi olla ja miten tällaista kehitystä voisi tasapainottaa?

Lopuksi

- Meneillään oleva Suomen valtion alueellinen muutos liittyy poliittisen ajattelun sisällöllisiin piirteisiin
- 1) Poliitiikan ekonomisaatio
 - kilpailukyky
 - tuottavuus
 - kansainvälisiin arvoketjuihin sijoittuminen
 - yrittäjäkansalaisen tuottaminen
 - poliittisten yhteisöjen kehityksen arvioiminen yritysten toiminnan ja päätöksenteon kautta
- 2) Poliitiikan ekologisoituminen
- Ekonomisaation ja ekologisoitumisen yhteisvaikutuksessa poliittinen keskustelu sekä politiikkatoimenpiteet ”urbanisoituvat”